

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

THE RESULTS OF MOTIVATION OF EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL ACTIVITIES IN MEDICAL STUDENTS

Акцентовано увагу на мотивації студентів до навчально-професійної діяльності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення мотивації до навчально-професійної діяльності студентів медичного університету. Авторками зазначено, що мотивація виступає як усвідомлене спонування і є необхідним фактором вольової поведінки особистості. Навчально-професійну діяльність студентів розглянуто як основу професійного розвитку особистості, що забезпечує формування ключових професійно-значущих компонентів. Мотивація студентів до навчально-професійної діяльності проявляється в усвідомленні необхідності здобуття освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу й інших чинників, які задовольняються за допомогою виконання навчальних завдань і спонукають до вивчення навчальних дисциплін та оволодіння навичками майбутньої професійної діяльності. У статті висвітлено результати діагностичного дослідження мотиваційних характеристик навчально-професійної діяльності студентів університету: спрямованість на здобуття нових знань; спрямованість на досягнення високих результатів; домінування внутрішніх мотивів над зовнішніми; прагнення стати компетентним спеціалістом у певній професійній галузі; страх одержати низький бал; почуття обов'язку перед собою, батьками (сім'єю); прагнення надалі вступити до аспірантури за престижною спеціальністю; прагнення внаслідок здобуття вищої освіти зайняти гідну соціальну нішу в суспільстві. Виявлено й охарактеризовано риси студентів, які впливають на характер мотивації до навчально-професійної діяльності. Практична значущість проведеного дослідження полягає в тому, що отримані результати дають змогу педагогам урахувати характер мотивів навчально-професійної діяльності сучасних студентів у організації освітнього процесу.

Ключові слова: мотив, мотивація, потреби, інтереси, навчально-професійна діяльність студентів, мотивація до навчально-професійної діяльності.

The proposed article focuses on students' motivation for educational and professional activities. The relevance of this phenomenon is determined by the task of increasing the motivation for educational and professional activities in medical students. The students' educational and professional activity in the article is considered as the basis of professional development of the individual, providing the formation of key professionally important components. The motivation of students to educational and professional activities is manifested in the awareness of the subjects of actual needs, such as education, self-development, self-knowledge, professional development, improving social status and others. The article reflects the results of a diagnostic study of the motivational characteristics of educational and professional activities in medical students: focus on obtaining new knowledge; focus on achieving high results; the dominance of internal motives over external; the desire to become a competent specialist in a certain professional field; the fear of getting a low score; a sense of duty to themselves, family; the desire to continue to enter the postgraduate in a prestigious specialty; the desire to occupy a worthy social niche in society. All these satisfied through the implementation of educational tasks and encouraging them to study academic disciplines and master the skills of future professional activities. Features of students that influence the nature of motivation for educational and professional activities are identified and characterized. The practical significance of the study is that the results allow teachers to take into account the nature of the motives of educational and professional activity of modern students in the organization of the educational process.

Key words: motive, motivation, needs, interests, educational and professional activity of students, motivation for educational and professional activity.

УДК 378.147:61
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.15>

Лещенко Т.О.,
канд. філол. наук, доцентка,
завідувачка кафедри українознавства
та гуманітарної підготовки
Полтавського державного медичного
університету

Шевченко О.М.,
канд. пед. наук,
доцентка кафедри українознавства
та гуманітарної підготовки
Полтавського державного медичного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реформування медичної галузі щодо вищої медичної освіти передбачає якісні зміни в системі підготовки медичних кадрів шляхом підвищення кваліфікації та професійного розвитку. Проте, як зазначає Ю. Богданов, «зміни часто не сприяють покращенню внутрішнього змісту та якості підготовки студента у конкретному виші» [1, с. 253]. Не втрачають актуальності питання щодо виявлення характеру мотивації студентів до навчально-професійної діяльності, а також виявлення педагогічних і організаційних можливостей використання теорії мотивації в підвищенні ефективності навчання.

У дослідженнях, які розглядають питання вдосконалення процесу підготовки студентів у закладах вищої освіти, зазначається тенденція до зниження

мотивів пізнавальної й освітньої активності студентів, переважання низького рівня потреби в саморозвитку, у більшості випадків – недостатньо сформованої навчально-професійної мотивації, що спонукає до розробки комплексної програми з формування мотиваційної структури особистості студентів на різних етапах їхнього навчання у виші. Ця комплексна програма, на нашу думку, має насамперед урахувати характер мотиваційних характеристик студентів, що неможливо визначити без виконання діагностичних досліджень. Проведена нами робота дозволила виявити характер мотивів навчально-професійної діяльності студентів, наявність або відсутність спрямованості на професійну діяльність, рівень сформованості мотиваційно-ціннісного ставлення до навчально-професійної діяльності й інші характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У педагогічній і психологічній науці накопичено достатньо праць, що розкривають сутність і структуру мотивації особистості (Л. Гриценюк, О. Кочарян, Є. Фролова, В. Павленко та багато інших учених) [2; 8]. Серед сучасних досліджень структури й динаміки мотиваційної сфери особистості студентів університету можна виділити праці В. Горбунова, Л. Гриценюк, С. Занюк, Л. Захаренко, Т. Лещенко, О. Малоголова, В. Климчук, Т. Юрченко-Шеховцова, О. Шевченко та інших [1–12].

У своєму дослідженні Л. Захаренко, Т. Юрченко-Шеховцова розглядають мотивацію як «структуру, систему мотивів діяльності та поведінки суб'єкта» [4, с. 136]. Слід зазначити, що науковці розрізняють внутрішню мотивацію, яка виявляється в спонуканнях особи до діяльності (потреби, ціннісні установки й інтереси); і зовнішню мотивацію, коли спонукання особи до діяльності зумовлено цілями, які задаються ззовні. Це і є мотивація стимулювання. У науці доведено, що прояв вольової активності людини зумовлений характером її мотивації. Мотивація – це необхідна умова прояву вольової поведінки особистості [10]. Ю. Богданов мотивацією до навчання вважає «процес спонукання студента до навчальної діяльності під впливом внутрішніх та зовнішніх рушійних сил» [1, с. 254]. Як зазначає Т. Левченко, мотиви навчальної активності особистості як свідомо виконуваної діяльності надзвичайно різноманітні. Вони є наслідком психологічної переробки особою тих впливів, які надходять від сім'ї, навчального закладу, громадських установ і зумовлюються усвідомлюваним чи недостатньо усвідомлюваним ставленням до них залежно від вікових та індивідуальних особливостей [9].

Структура мотиваційної сфери не є застиглою, статичною, а розвивається і змінюється в процесі життєдіяльності особистості. Українські науковці доводять, що мотивація до навчання студентів характеризується динамікою. Так, Т. Левченко стверджує, що відбувається зниження внутрішньої мотивації; Л. Гриценко переконаний, що змінюються навчальні мотиви; О. Кочарян, Є. Фролова, В. Павленко зауважують про збідніння мотиваційної структури, що можна пояснити не лише психологічними, а й соціально-економічними чинниками [9; 2; 8], тощо.

У своєму дослідженні ми розглядали освітню мотивацію студента як «складну, інтегративну якість особистості, що визначається стійкою сукупністю мотивів самореалізації, практичної значущості та обов'язку щодо всіх компонентів освітньої діяльності (цілей, змісту та результатів); активністю її в освітньому процесі; готовністю та потребою до освітнього вибору; орієнтацією на освіту як об'єктивну та особистісну цінність» [9, с. 75].

Автори цієї праці переконані, що розвиток освітньої мотивації студента визначається наявністю ціннісних установок; системою знань, на основі якої формується прагнення здійснювати освітню діяльність; уміннями самостійно ставити цілі освітньої діяльності та брати активну участь у вирішенні освітніх завдань; здатністю адекватно оцінювати, контролювати й аналізувати власну освітню діяльність, коригувати результати і проявляти наполегливість у досягненні освітніх і професійних цілей.

Низка вчених (О. Кочарян, Є. Фролова, В. Павленко) зазначають, що для студентів основним є інтелектуальний і професійний розвиток, базою якого служить навчально-професійна діяльність. На думку дослідників, навчально-професійна діяльність – це система, провідним елементом якої є особиста мета студента, а системоутворюючими зв'язками – її зв'язки з іншими елементами [8]. На думку М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової, навчально-професійна діяльність студентів «є основою їхнього професійного розвитку, забезпечуючи формування ключових професійно-значущих компонентів», а також як «провідна діяльність студентів, як особливий вид їхньої активної діяльності» [11].

Ми розглядаємо навчально-професійну діяльність як вид діяльності, що має інтегративний характер, заснований на досягненні поставленої мети в освітньому середовищі, у процесі якої відбувається саморозвиток особистості майбутнього лікаря, визначаються ціннісні орієнтації не тільки в майбутній професійній діяльності, а і в особистому житті.

Слід зазначити, що в процесі професійного розвитку особистості відбувається динаміка мотивів. У науковій літературі динаміка розвитку мотивів навчально-професійної діяльності студентів обумовлюється підвищенням рівня сформованості відповідних загальних і професійних компетенцій. Крім того, необхідно враховувати й особливі риси самого студента, оскільки позитивна динаміка мотивів відображає позитивні зміни особистісного ставлення до навчальної й майбутньої професійної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За результатами аналізу науково-методичних праць задля подальшого підвищення якості навчання студентів-медиків в умовах сучасного суспільства, із постійним оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування в студентів потреби самостійного засвоєння знань і розвитку активної життєвої позиції визначено, що професійна мотивація виступає необхідною передумовою становлення загального професіоналізму, а моніторинг проблем її розвитку щодо навчання й подальшої роботи є актуальним завданням сьогодення.

Мета дослідження. Вивчення мотиваційної сфери студентів 1 і 3 курсів Полтавського державного медичного університету з позиції формування основоположних мотивів для успішного професійного розвитку; висвітлення особливостей навчальної мотивації студентів медичного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням одержаних наукових результатів. Для дослідження мотивації студентів до навчально-професійної діяльності було розроблено анкету, що містить запитання відкритого й закритого характеру, відповіді на які дозволили нам виявити характер мотивів (пізнавальні, навчальні, мотиви самореалізації, мотиви досягнення, мотиви уникнення невдач); наявність (або відсутність) спрямованості на професійну діяльність; рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компонента навчально-професійної діяльності й інші характеристики. Дослідження проведено в Полтавському державному медичному університеті у 2021–2022 навчальному році. Аудиторію для дослідження склали студенти першого, другого і третього курсів.

Охарактеризуємо результати проведеного дослідження. Усі студенти, які взяли участь у анкетуванні, здобувають вищу освіту вперше. Більшість студентів (60,9%) навчаються в університеті після закінчення середньої школи, гімназії, ліцею; 25,4% – закладів середньої професійної освіти (медичний коледж, професійний лицей); 12,7% – після кількох років роботи; 1,0% – після навчання в іншому виші за іншою спеціальністю. Як показав аналіз анкет, 16,7% студентів перед вступом готувалися з репетиторами; 83,3% – займалися самопідготовкою.

Проведене анкетування дозволило виявити цілі здобуття студентами вищої освіти. Так, серед основних цілей можна виділити «особисте бажання отримати обрану спеціальність» (78,6% загальної кількості респондентів); бажання навчатися в престижному університеті – 10,8%; бажання отримати спеціальність, що забезпечує можливість подальшого працевлаштування, – 57,7%; отримання задоволення від усвідомлення себе як частини студентської спільноти – 9%; престижність обраної професії та широке коло можливостей для допомоги людям – 17,8%; належне матеріальне становище в майбутньому – 13,7%.

Ми констатуємо, що більшість опитаних студентів при вступі до медичного університету керувалися такими цілями як «бажання отримати обрану спеціальність» і «бажання отримати спеціальність, що забезпечує можливість подальшого працевлаштування». Це свідчить про те, що більшість студентів університету навчається на тій спеціальності, яку вони обрали самі, і яка, на їхню думку, надалі дозволить успішно працевлаштуватися відповідно до отриманої кваліфікації.

Як видно з результатів анкетування, процес вибору університету (конкретної спеціальності/напрямку підготовки) для багатьох студентів став більш прагматичним, що відповідає змінам сучасного суспільства і ринку праці. Більшість студентів університету, які взяли участь у анкетуванні, цінності вищої освіти пов'язують із можливостями отримання диплома відповідно до обраного напрямку підготовки, а також із можливістю подальшого кар'єрного зростання й удосконалення професійної майстерності. Досить велика частина студентів як провідні мотиви зазначають можливість навчатися в одному з престижних університетів області, а освітнє середовище університету розглядають як простір для реалізації своїх здібностей і творчого потенціалу.

В анкетах ми попросили студентів указати найважливіші, на їхню думку, для майбутньої професійної діяльності дисципліни. У результаті було вказано навчальні дисципліни з циклів загальної підготовки і професійної підготовки. Зазначимо, що справді зазначені студентами дисципліни мають найбільше значення для їхньої професійної підготовки, оскільки саме їхнє вивчення забезпечує формування ключових професійних компетенцій (ПК). Результати анкетування забезпечили можливість виявити фактори, за якими студенти визначають важливість тієї чи іншої навчальної дисципліни: знання, засвоєні з дисципліни, необхідні для подальшого навчання, – 26,8%; знання, засвоєні з дисципліни, необхідні виконання професійних функцій, – 64,6%; іспит на завершення вивчення – 4,8%; вимогливість викладача – 1,5%; кількість витраченого часу на підготовку з цієї дисципліни – 2,3%.

Анкетування дозволило виявити фактори, за якими студенти визначають складність навчальної дисципліни: кількість витраченого часу на підготовку до цієї дисципліни – 2,3%; зрозумілість/незрозумілість механізму оцінювання якості знань – 26,6%; висока вимогливість викладача – 1,5%; складність навчального матеріалу – 49,3%; обсяг навчального матеріалу – 20,3%. Слід зазначити, що студенти добре орієнтуються в навчальних дисциплінах, поділяючи їх на ті, що забезпечують формування професійних компетенцій (мають найважливіше значення для магістра даного напрямку підготовки, оскільки забезпечують виконання професійних видів діяльності) та ті, що забезпечують формування загальнокультурних компетенцій (ЗКК). Дослідження дозволило виявити позиції, що впливають на те, як вони ставляться до навчальних дисциплін: значущість дисципліни для майбутньої професійної діяльності (64,6%); наявність інтересу до вивчення дисципліни й галузі знань, до якої вона належить (25%); характер викладання навчальної дисципліни (5,4%); взаємини з викладачем (5%).

Мотиваційними характеристиками навчально-професійної діяльності студентів університету визначено: спрямованість на здобуття нових знань; спрямованість на досягнення високих результатів; домінування внутрішніх мотивів над зовнішніми; прагнення стати компетентним фахівцем; страх одержати низький бал; почуття обов'язку перед батьками (сім'єю); прагнення надалі вступити до аспірантури; прагнення через здобуття вищої освіти зайняти гідну соціальну нішу в суспільстві; мотивація до особистісного змісту навчання. Серед причин, з яких студенти хочуть стати в майбутньому добрим фахівцем, було зазначено: у майбутньому стати високим професіоналом – 69,7%; у майбутньому мати гарне матеріальне становище – 13,7%; прагнення бути конкурентоспроможним на ринку праці – 14,3%; прагнення мати надалі можливість продовження освіти й кар'єрного зростання – 2,3%.

Дослідження дозволило виявити фактори, що сприяють, на думку студентів, формуванню позитивної мотивації до навчально-професійної діяльності: усвідомлення найближчих цілей навчання (отримання високого бала за навчальне заняття, за виконану роботу, складання модуля, заліку й іспиту з дисципліни, складання сесії) – указали в анкетах 15,7% респондентів; усвідомлення кінцевих цілей навчання (отримання диплома) – 14,4%; усвідомлення практичної цінності компетенцій, яких набувають, – 25,6%; особистісне ставлення педагога до навчальної дисципліни (характер володіння навчальним матеріалом, якість донесення змісту до аудиторії, інтерес до матеріалу, емоційність під час подання матеріалу і проведення занять, творчий підхід) – 13,3%; професійна спрямованість навчальної діяльності – 31%.

Цікавою й безперечно важливою, на наш погляд, є думка про те, що усвідомлення практичної цінності компетенцій, яких набувають студенти, є одним із найважливіших факторів формування позитивної мотивації студентів до навчально-професійної діяльності. За результатами проведеного дослідження було виявлено ціннісні орієнтації студентів, що впливають на характер мотивації до навчально-професійної діяльності.

Отримані дані свідчать про сформованість у більшості студентів особливої інтелектуально-прагматичної мотивації здобуття вищої освіти. Така мотивація забезпечує студенту здобуття знань, які дозволяють йому надалі влаштуватися на престижну роботу, здобути високий соціальний статус і матеріальне становище. Незважаючи на те, що в 10,8% опитаних немає бажання працювати за фахом (мета їх навчання в університеті – здобуття диплома про вищу освіту), більшість студентів націлені надалі працювати відповідно до обраного напрямку підготовки (74,9%), причому

14,3% уже працюють у цій професійній сфері, а здобуття диплома про вищу освіту забезпечить їм можливість виконувати професійні функції на більш компетентному, якісно вищому рівні.

Висновки дослідження і перспективи подальших досліджень даного напрямку. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що в студентів, які взяли участь у анкетуванні, достатньо сформована і внутрішня мотивація до навчально-професійної діяльності, що відображає перевагу отримання задоволення від участі в різних формах і видах аналізованої діяльності, реалізації творчого потенціалу, усвідомлення можливості надалі проявити й удосконалювати свої здібності та сформовані компетенції в професійній діяльності, і зовнішня позитивна мотивація до навчально-професійної діяльності, пов'язана з власними досягненнями й успіхами в процесі професійної підготовки, а також престижем і статусом студента одного з найпрестижніших університетів України.

Перспективи досліджень у цій галузі пов'язані з детальнішим виявленням мотиваційних характеристик навчально-професійної діяльності студентів університету.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богданов Ю.В. Мотивація студента до навчання: теорія і практика. *TERRA ECONOMICUS*. 2013. № 4. С. 253–257.
2. Гриценюк Л.І. Мотивація навчання студентів-правознавців. *Науковий вісник КНУВС*. Київ, 2010. Вип. 4 (71). С. 179–187.
3. Занюк С.С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
4. Захаренко Л.М., Малоголова О.О., Юрченко-Шеховцова Т.І. Дослідження особливостей навчальної мотивації курсантів випускного курсу. *Право і Безпека*. 2018. Т. 69, № 2. С. 136–145.
5. Климчук В. О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 36 с.
6. Климчук В. О., Горбунова В. В. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 110 с.
7. Ковальчишина Н. І. Тренінг формування професійної мотивації у курсантів навчальних закладів МВС. *Право і безпека*. 2006. № 5. С. 184–188.
8. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навч. посіб. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2011. 40 с. 9. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності : монографія. Вінниця : Нова книга, 2011. 448 с.
9. Лещенко Т. О., Шевченко О.М. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти як провідний чинник підготовки фахівців. *Trends in the development of science in the modern world : proceedings of the XXXIII International scientific and practical*

conference, Graz, Austria, 23–26 August 2022. Graz : International Science Group, 2022. P. 247–251.

10. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : навч. посіб. за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. Київ : КНЕУ, 2007. 528 с

11. Шевченко О.М. Адаптація студентів-першокурсників до умов навчального процесу. Матеріали 74-ї Всеукраїнської студентської наукової кон-

ференції «*Medical students' conference in Poltava*» (MEDSCOP 2018), м. Полтава, 29-30 березня 2018 р. Полтава, 2018. С. 106–107.

12. Шевченко О.М., Владимірова В.І. Емпіричне дослідження характерологічних особливостей студентів-медиків із різними стратегіями поведінки в конфлікті. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Вип. 10. С. 199–206.